

21. Стефанишин О. В. Людський потенціал ринкової економіки України [Електронний ресурс] // Наукова періодика України / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - Електрон. текст. дані. - К., 2006. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/16_1/276_Stefanyshyn_16_1.pdf. - Джерело публ.: Науковий вісник НЛТУ України. - 2006. - Вип. 16. 1. - С. 276-284.

22. Тихомирова І. О. Концепція людського капіталу як основа сучасної системи управління підприємством / І. О. Тихомирова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2003. - № 1. - С. 60-62.

23. Управління розвитком людських ресурсів / Дніпропетр. обл. рада, Обл. комун. вищ. навч. закл. Ін-т підприєм-

ництва "Стратегія" ; [Верхоглядова Н. І., Ільїна С. Б., Іванникова Н. А., Лаврінченко О. В.]. - Дніпропетровськ ; Жовті Води : Наука і освіта, 2006. - 316 с.

24. Человеческий потенциал: опыт комплексного подхода / Рос. акад. наук, Ин-т человека ; [под. ред. И. Т. Фролова] ; [Н. Н. Авдеева и др.]. - М. : Эдиториал УРСС, 1999. - 175 с.

25. Shils E. The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition and civil society / E. Shils. - Indianapolis, 1997. - 224 p.

26. Bowen H. R. Investment of Learning / H. R. Bowen. - San-Francisco ets : JosserBass, 1978. - 165 p.

27. Brooking A. Intellectual Capital / Annie Brooking. - New York : Itp Life Long Learning, 1997. - 224 p.

O. Veretennykova, N. Krykun

BASICS OF THE THEORY OF INTELLECTUAL CAPITAL: EVOLUTION OF SCIENTIFIC CONCEPTS

This article describes the evolution of the theory of human capital with its transformation in the theory of intellectual capital. The basic tenets of the theory of intellectual capital through the study of works of the representatives of different schools of political economy. Monitored the views of prominent economists on the impact of intellectual property rights in the economic development of society.

Key words: *intellectual capital, the theory of intellectual capital, human capital, political economy, intellectual activity.*

© О. Веретенникова, Н. Крикун
Надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 510.25+33.114

РОЗРОБКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

ОЛЕНА ГОРЧАКОВА,

кандидат економічних наук, Донецький науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації

У статті запропонована модель інституційної матриці, побудована за методологією тернарного моделювання, яка дозволяє формалізувати якісні, кількісні та структурні параметри соціально-економічних відносин.

Ключові слова: *структура, матриця, інституціоналізм, методологія, ієрархія, форма, відносини.*

Постановка проблеми. Розуміння складності схем взаємодії чинників різноманітної природи (технічних, економічних, соціальних) розширило горизонт сучасної економічної думки до масштабів концепції інституціоналізму (institute - встановлення, пристрій, установа). Спроби **встановити** види дії і міру впливу неекономічних чинників на економічні процеси, **побудувати** на їх підставі конструктивну систему суспільних стосунків і **за-**

снувати комплекс правових норм і контролюючих організацій, що забезпечують поступовий розвиток соціально-економічних систем, стикаються з проблемою ідентифікації, формалізації і структуризації різноманітних і різномасштабних інститутів. У зв'язку із цим у рамках сучасного інституціоналізму науковці моделюють соціально-економічні відносини у вигляді схем, факторних моделей, інституційних матриць.

Останні дослідження і публікації з проблеми. Пошуком «інституційних форм суспільної свідомості» займається інституційна теорія, яка, перш за все, направлена на «зменшення невизначеності або перетворення невизначеності на ризик». В її основі лежить твердження, що «будь-яка організована діяльність людини передбачає наявність структури, що визначає «правила гри». Структура складається з інститутів - формальних правил, неформальних норм, а також особливостей їх використання» [1, с. 77]. Домінуючі переконання, здатні визначати політику економічного розвитку, із часом виростають у структуру інститутів, що визначають економічну й політичну поведінку. У результаті дослідження розробляється інституційна матриця, що накладає серйозні обмеження на можливості подальшого вибору [1, с. 14-15].

С. Кірдіна, наприклад, економіку розглядає як динамічну бінарно-зв'язану структуру, у якій постійно взаємодіють якісно різні інституційні комплекси комплексу: редистрибутивний (Х-економіки) і ринковий (У-економіки). Структура двох взаємодіючих інституційних матриць відображає стійку систему базових інститутів, яка створилася історично. В Х-матриці поєднуються економічні інститути *редистрибуції*, політичні інститути *унітарного* устрою й ідеологічні інститути *комунітарності*, у яких закріплюється пріоритет «Ми» над «Я» (Росія, країни Азії і Латинської Америки). В У-матриці поєднуються економічні інститути *ринку*, політичні інститути *федерації* і *субсидіарні* ідеологічні цінності, у яких закріплюється пріоритет «Я» над «Ми» (США і країни Європи) [2, с. 8].

Структурні конструкції інституційних матриць, розширюючи базу дескриптивних (описових) поглядів на форму й порядок взаємодії економічних, політичних, ідеологічних інститутів, дозволяють зробити видимим «невидимий скелет» суспільних відносин. При цьому формалізація соціально-економічних інститутів - один зі шляхів вирішення науково-практичних проблем інституційної теорії.

Мета роботи - розробити багаторівневу інституційну матрицю соціально-економічних відносин, використовуючи методологію тернарного моделювання.

Основний матеріал. Щоб зменшити невизначеність у структурі суспільних стосунків і дотримати вимоги інформаційної повноти, використовуємо *методологію тернарного моделювання*, яка передбачає системний синтез трьох видів формалізму: графічного, семантичного й математичного [4, с. 7]. Тернарна інституційна матриця (ТІМ) виконується у вигляді багаторівневого системного комплексу, уміст якого розкривається в процесі диференціації його внутрішнього простору (рис. 1).

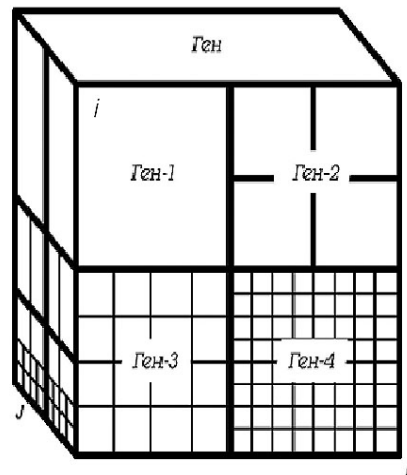

Рис. 1. Структура інституційної матриці.

Структура інституційної матриці побудована за принципом входження менших інституційних утворень у більші. Так, у глобальний простір генерального рівня входить ряд просторів рівня ген-1 (нижче генерального рівня на одну позицію). У простір інститутів рівня ген-1 входить ряд просторів інституційних утворень рівня ген-2 і так далі, вибудовуючи вертикаль ієрархії соціально-економічних інститутів (таблиця 1).

Таблиця 1. - Компоненти інституційної матриці

№	r^*	q^{**}	Структурний рівень	Соціальне утворення	Ідеологічні інститути
Генеральний	1	1	Глобальний	Людство	Світогляди
ген-1	g^1	g^{-1}	Міжнародний	Співтовариство	Ідеології
ген-2	g^2	g^{-2}	Державний	Народ, нація	Традиції
ген-3	g^3	g^{-3}	Регіональний	Частина нації, народність	Звичаї
ген-4	g^4	g^{-4}	Муніципальний	Населення	Норми
ген-5	g^5	g^{-5}	Селищний	Колектив	Правила
ген-6	g^6	g^{-6}	Комунальний	Сім'я	Патерни
ген-7	g^7	g^{-7}	Індивідуальний	Людина	Переконання

* r - кількість складових елементів рівня (див. рис. 1)

** q - ваговий коефіцієнт

У таблиці 1 наведені узагальнені визначення інституційних утворень. У стовпчику 2 указані кількісні параметри кожного рівня ТІМ. Кількість компонентів матриці зростає в логарифмічній по-

слідовності. Отже, у логарифмічній послідовності зростає і вміст інституційної матриці. Для того, щоб розкрити вміст одного рівня ТІМ, застосуємо термінологію, використовувану С. Кірдіною

для визначення характеристики базових інститутів [2, с. 8]. Назви вихідних чинників рівня ген-1 зведе-

мо в системний тезаурус технічної мови ТІМ (таблиця 2).

Таблиця 2. - Тезаурус ТІМ рівня ген-1

<i>i</i>	Ідеологія	<i>j</i>	Економіка	<i>k</i>	Політика
<i>i</i> ₀	Субсидіарна	<i>j</i> ₀	Ринкова	<i>k</i> ₀	Федералізм
<i>i</i> ₁	Комунітарна	<i>j</i> ₁	Редистрибутивна	<i>k</i> ₁	Унітаризм

Примітка: *i, j, k* - осі тернарної матриці (рис. 1)

Порядкові індекси системних чинників кодифікують назви інститутів, концептуально поєднуючи семантику найменувань із графікою структурної архітектури:

$$S_2^{ijk} = \frac{\begin{vmatrix} i_0 & j_0 & k_0 \\ i_1 & j_1 & k_1 \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} i_0 & j_0 & k_0 \\ i_1 & j_1 & k_1 \end{vmatrix}} = \frac{\begin{vmatrix} i_0 & j_0 & k_0 \\ i_1 & j_0 & k_1 \\ i_0 & j_1 & k_0 \\ i_1 & j_1 & k_0 \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} i_0 & j_0 & k_0 \\ i_1 & j_0 & k_1 \\ i_0 & j_1 & k_0 \\ i_1 & j_1 & k_1 \end{vmatrix}} \quad (1)$$

За формулою 1, комбінація 6-ти вихідних чинників на рівні ген-1 формує 8 різних інституційних систем (таблиця 3).

Таблиця 3. - Системи ТІМ рівня ген-1

№	Індекс	Найменування систем
1	<i>i</i> ₀ <i>j</i> ₀ <i>k</i> ₀	Субсидіарно-ринковий федералізм
2	<i>i</i> ₁ <i>j</i> ₀ <i>k</i> ₀	Комунітарно-ринковий федералізм
3	<i>i</i> ₀ <i>j</i> ₁ <i>k</i> ₀	Субсидіарно-редистрибутивний федералізм
4	<i>i</i> ₀ <i>j</i> ₀ <i>k</i> ₁	Субсидіарно-ринковий унітаризм
5	<i>i</i> ₁ <i>j</i> ₁ <i>k</i> ₀	Комунітарно-редистрибутивний федералізм
6	<i>i</i> ₁ <i>j</i> ₀ <i>k</i> ₁	Комунітарно-ринковий унітаризм
7	<i>i</i> ₀ <i>j</i> ₁ <i>k</i> ₁	Субсидіарно-редистрибутивний унітаризм
8	<i>i</i> ₁ <i>j</i> ₁ <i>k</i> ₁	Комунітарно-редистрибутивний унітаризм

Дві системи № 1 і № 8 у таблиці 3 відповідають за змістом X і Y-матрицям С. Кірдіної: X-матриці відповідає система «*i*₁ *j*₁ *k*₁», а Y-матриці відповідає система «*i*₀ *j*₀ *k*₀». Але, окрім цих двох систем, у концептуальному просторі ТІМ наявні ще 6 систем, що відображають усю різноманітність взаємовідносин базових (домінуючих) інститутів. Тобто при одній і тій самій семантиці використання тривимірної конструкції ТІМ є розгорненою картиною взаємодії інституційної суті.

Дослідимо «видимий скелет» просторових стосунків між 8-ма системами рівня ген-1 тернарної інституційної матриці. Дві ключові системи ТІМ - система «*i*₁ *j*₁ *k*₁» і система «*i*₀ *j*₀ *k*₀» - знаходяться в семантичній, математичній і топологічній опозиції одна до одної. Незважаючи на те, що ці дві системи пов'язані, між ними немає безпосередніх ні економічних, ні політичних, ні ідеологічних кореляцій. Ці системи, по суті, антиподи. Прикладом може слугувати протистояння двох систем соціалістичного і капілістичного табору часів холодної війни. Довкола кожної із цих двох систем знаходяться системи ближнього й дальнього оточення, із якими дві ключові системи мають прямі й непрямі стосунки. Сис-

теми ближнього оточення мають два спільні чинники зі своєю ключовою системою, і тому між ними протікають спільні процеси. Між системами дальнього оточення й ключовою системою спільних процесів взаємодії немає, але є один спільний системоутворюючий чинник [5, с. 19].

Незважаючи на те, що між двома діалектично протилежними системами № 1 і № 8 немає ні спільних чинників, ні спільних процесів, не можна сказати, що вони абсолютно незалежні. Кожна з ключових систем має спільні процеси зі своїми системами ближнього оточення. Наприклад, кожна з трьох систем ближнього оточення системи № 8 має спільні процеси із системами ближнього оточення системи № 1. Таким чином, ключові системи, впливаючи на системи свого ближнього оточення, непрямо впливають одна на одну. Більше того, вони є центральними елементами конкуренції систем як рушія розвитку в глобальному вимірі.

При цьому не слід уважати, що роль неключових систем малозначуща. Кожна система в системному комплексі інституційної матриці відіграє свою роль і виконує свою функцію. Також помилково є думка, що положення систем «зацементовано» нерухомою структурою інституційної матриці й не змінюється із часом. Наприклад, економіки країн колишнього соціалістичного табору зрушили свого часу в бік ринкової економіки, ставши «перехідними». Також у бік демократичних цінностей зрушили ідеологічні інститути, зокрема, еволюціонують у бік «Заходу» політичні курси більшості пострадянських держав. У той же час капіталізм розвинених країн Заходу для досягнення соціальної стабільності теж виявився здатним на глибокі соціальні реформи, ідучи назустріч соціалістичним цінностям.

Потенційно синтаксис мови ТІМ строго відповідає її структурній архітектурі. Тому функціональний уміст інституту, що стоїть вище, розкривається в безлічі призначень інститутів, що знаходяться на кожному подальшому рівні, що пролягають нижче, набуваючи свого багаторівневого значення (подібно як вміст кодексу розкривається в складових законах). При цьому ієрархічно вищий інститут визначає призначення ієрархічно нижчих інститутів (подібно як трудовий кодекс включає закони про працю). Також і кожен нижчий інститут, входячи до складу вищого протоінституту, частково визначає його якість (якість законів визначає якість кодексу). Строга смислова взаємозалежність мови ТІМ від симетричної гармонії структурної архітектури виключає функціональну двозначність і смислово невизначеність усього ряду інститутів від найвищого до найнижчого рівня й таким чином мінімізує інформаційну асиметрію в системі соціально-економічних стосунків.

Двостороння взаємозалежність і симетрична організація структури інституційної матриці нейтралізує шкідливі опортуністичні тенденції в системній взаємодії соціально-економічних інститутів.

Висновки

Сучасне суспільство описується рядом схем і моделей ідеологічних, політичних й економічних взаємовідносин, які неможливо звести, наприклад, до дихотомії "капіталізм - соціалізм" і недостатньо описати у форматі символічних структур X- і Y-економік. Напрямок на вдосконалення методів моделювання інституційних стосунків, здатних забезпечити наочність та вимірювальність інституційної суті, дозволить забезпечити інституційну теорію надійним інструментарієм ідентифікації, формалізації та структуризації вмісту соціально-економічних систем. Таким чином, виникають методологічні передумови для розробки концепції конструктивного інституціоналізму, що базується на дослідженні природи інститутів і розкриває можливості будівництва багаторівневих моделей конструктивних суспільних взаємовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Д. Норт ; [пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана]. - М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. - 256 с.
2. Кирдина С. Г. Институциональные матрицы: понятие идеологии / С. Г. Кирдина [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://kirdina.ru/book/content.shtml>.
3. Чаленко А. Ю. Введение в институционализм или новая системная парадигма (16.05.2011) / А. Ю. Чаленко [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.capital-rus.ru/articles/article/184432/>.
4. Горчакова Е. Н. Концепция конструктивного подхода : [монография] / Е. Н. Горчакова - Донецк : Східний видавничий дім, 2011. - 108 с.
5. Горчакова О. М. Концепция конструктивной экономики / О. М. Горчакова // Актуальные проблемы экономики. - 2011. - № 12 (126). - С. 17-24.

О. Horchakova

DEVELOPING INSTITUTIONAL MODEL OF ECONOMY

The model of institutional matrix, built on methodology of ternar design, offered in-process allows the high-quality, quantitative and structural parameters of socio-economic relations.

Key words: structure, matrix, institutional, methodology, hierarchy, form, relations.

© О. Горчакова

Надійшла до редакції 12.09.2012

УДК 65.01 (075.8) : 338.24

СОЦІАЛЬНІСТЬ: ЇЇ ОЦІНКА ТА МОЖЛИВОСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ

ОЛЕНА КАХОВСЬКА,

кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

У статті розкрито суть категорії "соціальність" і на цій основі узагальнено міру її прояву в національному просторі. Показано динаміку диференціації регіонів упродовж 1997 - 2010 рр. за різними макропоказниками, що забезпечують розвиток соціальності в процесі становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Ключові слова: соціальність, оцінка, країна, регіони, диференціація, прояви, деструкції.

Постановка проблеми. Україною від самого початку проголошення незалежності здійснюється пошук форм і методів реалізації соціального призначення держави. У цьому руслі проводяться трансформаційні перетворення, пов'язані з активізацією економічної діяльності ринкових суб'єктів господарювання. Усі ці зміни проходять як у країні взагалі, так і в її регіонах та їх адміністративно-територіальних одиницях. І, що головне, регіони, які у своїй

сукупності є базою формування соціальності, усе більшою мірою мають перетворюватися на центри забезпечення соціальної динаміки. Проте це не проста справа, оскільки кожна територія має свої чіткі виокремлені як відмінності, так і специфічні особливості. Ідеться про спеціалізацію, природно-кліматичні умови, рівень розвитку, стан ринку праці тощо. До того ж наявні відмінності доповнюються штучно створеними в процесі функціонування суб'єктів еконо-